

ління з наданням проміжних і загальних результатів оцінки.

Дослідження передумов комплексної оцінки ефективності управління є першим кроком до розробки методики оцінки, яка визначає загальну спрямованість такого підходу до оцінювання, й дозволяє порівняти існуючу систему управління з бажаними для неї характеристиками. Як бачимо, інформація є висхідним началом в оцінці ефективності управління підприємством, задаючи як кількісні, так і якісні параметри оцінювання.

Сучасні концепції інформованість (інформативність) розглядають як провідну умову організаційно-економічного розвитку підприємства. До того ж, конкурентні умови співіснування підприємств вимагають перманентного оцінювання діяльності підприємства.

Таким чином, усі чинники (показники, вимоги, завдання, цілі тощо) служать наступному:

- формуванню інформаційного простору автотранспортного ринку;
- створенню та розвитку системи управління;
- моніторингу автотранспортного підприємства;
- вияву основних чинників, що визначають результативну діяльність як автотранспортного підприємства, так і системи управління.

Висновки. Розробка та прийняття ефективних управлінських рішень, що впливають на конкурентоспроможність підприємств, їх послідовність та реалізація розглядається як складова організаційно-економічного механізму, що веде до успішної економічної діяльності автотранспортних підприємств у цілому. Наявність, доступність та своєчасність необхідної інформації дозволяє керівництву підприємства приймати зважені та ефективні рішення. Інформаційна оцінка управлінської ефективності дає

нові механізми реалізації управлінських рішень як на рівні окремого підприємства, так і на регіональному рівні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.

1. Астапова Г.В. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины / Г.В. Астапова, Е.А. Астапова, Д.П. Дойко. – Донецк : Дон-ГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2001. – 526 с.
2. Балабанова Л.В. Маркетинговое управление конкурентоспособностью предприятий, стратегический подход: [монография] / Л.В. Балабанова, В.В. Холод. – Донецк : ДонДУЕТ, 2006. – 294 с.
3. Еременко-Григоренко О.А. Организационно-экономический механизм управления хозяйственной деятельностью предприятия: Дис.... канд. экон. наук: 08.06.01 / О.А. Еременко-Григоренко. – НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 1999. – 266 с.
4. Іваненко Б.М. Формування організаційно-економічного механізму функціонування виробничого об'єднання в ринкових умовах: Автореф. дис.... канд. экон. наук: 08.06.01 / Б.М. Іваненко. – НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 1997. – 29 с.
5. Іртищева І.О. Особливості управління логістичною діяльністю на транспортному підприємстві / І.О. Іртищева, А.О. Обозна // Бізнес-навігатор. – 2014. – № 1(33). – С. 224–231.
6. Козаченко А.В. Принципиальные подходы к организации управления знаниями в современных предприятиях / А.В. Козаченко, О.В. Гуськова // Прометей. – Донецьк : СПТОВ «ДЕГ», ІЕПІ НАНУ, 2003. – Вип. 3(12). – С. 95–105.
7. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 1997. – № 1. – С. 86–87.
8. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання управління: монографія / Л.І. Піддубна. – Харків : ВД «ІНЖЕК» 2007. – 368 с.
9. Плугина Ю.А. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств залізничного транспорту / Ю.А. Плугина // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2011. – № 33. – С. 211–220.

УДК 656.13

Шванський В.С.

*аспірант кафедри торговельного підприємництва
Київського національного торговельно-економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАВОК ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ

Метою статті є дослідження основних особливостей функціонування ланцюгів поставок продовольчих товарів та пов'язаних з цим особливостей їх формування. Визначені основні відмінності цього типу ланцюгів поставок, доведена їх комплексність та значущість. Виділені особливості функціонування ланцюгів поставок, що стосуються технологічного, макроекономічного, логістичного, політичного аспектів. Проаналізовані особливості попиту на ринках продовольчих товарів та пов'язані з цим відмінності ланцюгів поставок. Підкреслена важливість розробки всеохоплюючої системи показників ефективності, що б відповідала усім виділеним особливостям ланцюгів поставок продовольчих товарів.

Ключові слова: ланцюги поставок продовольчих товарів, особливості ланцюгів поставок продовольчих товарів, логістика швидкопсувних товарів.

Шванский В.С. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕПЕЙ ПОСТАВОК ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ

Целью статьи является исследование основных особенностей функционирования цепей поставок продовольственных товаров и связанных с этим особенностей их формирования. Определены основные отличия этого типа цепей поставок, доказана их комплексность и важность. Выделены особенности функционирования цепей поставок, которые касаются технологического, макроэкономического, логистического, политического аспектов. Проведен анализ особенностей спроса на рынках продовольственных товаров и связанных с этим отличий цепей поставок. Подчеркнута важность разработки всеобъемлющей системы показателей эффективности, которая бы отвечала всем выделенным особенностям цепей поставок продовольственных товаров.

Ключевые слова: цепи поставок продовольственных товаров, особенности цепей поставок продовольственных товаров, логистика скоропортящихся товаров.

Shvanskiy V.S. SPECIFICITY OF FOOD SUPPLY CHAIN FORMATION

The aim of the article is to study the main features of functioning of the food supply chain and related features of their formation. The main differences between this type of supply chains, their complexity and importance have been defined. The features of the functioning of supply chains that address the technological, macroeconomic, logistical and political aspects have been proved. The analysis of the features of the demand for food markets and the associated differences in supply chains has been taken. The importance of developing a comprehensive system of performance indicators that would meet all the selected features of the supply chain of food products has been underlined.

Keywords: food supply chains, food supply chains peculiarities, logistics of perishable goods.

Постановка проблеми. Формування сучасних ланцюгів поставок продовольчих товарів потребує розвинутої системної методології управління такими ланцюгами, розробка якої неможлива без дослідження їх особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні системні фактори впливу продукції на ланцюги поставок досліджувалися Д.А. Івановим, окремі аспекти ланцюгів поставок продовольчих товарів досліджувалися такими вченими, як Ф. Дабене – питання відстежуваності у ланцюгах поставок, та Х. Халлін – дослідження економічного аспекту ланцюгів поставок продовольчих товарів, перспективи розвитку таких ланцюгів поставок.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає в систематизації особливостей ланцюгів поставок та в їх аналізі.

Від самого свого початку вивчення ланцюгів поставок акцентувалося на галузях, що стосувалися складних процесів збірки, наприклад автомобільної, авіаційної, галузі важкого машинобудування. Ланцюги поставок продовольчих товарів мають суттєві відмінності від класичних ланцюгів поставок, нівелювання яких могло б стати серйозною помилкою. Визначення та класифікація цих відмінностей є невід'ємною складовою раціонального процесу формування та ефективного обслуговування ланцюгів поставок продовольчих товарів.

Визначимо основні відмінності цього типу ланцюгів. До основних можна віднести:

1. Сезонність. У багатьох галузях присутня сезонність, проте ланцюги поставок продовольчих товарів стикаються з сезонністю як з боку попиту, так і пропозиції, компанії мають будувати ланцюги поставок своєї продукції у відповідності до цих особливостей.

2. Питання безпеки. Продовольчі товари мають безпосередній вплив на здоров'я споживачів, тому питання якості, відслідкованості, безпеки та управління ризиками постають на перший план.

3. Обмежений термін придатності та висока волатильність попиту. Продовольчі товари часто мають обмежений строк придатності, який у великій мірі залежить від умов зберігання, в той же час як попит на них залежить від багатьох незалежних факторів: пори року, дня тижня, маркетингових акцій та дій компаній-конкурентів. Так як утримання підвищеного рівня запасів, в силу описаних умов, часто може бути неможливим, єдиною ефективною стратегією є підвищення рівня гнучкості, швидкості реакції ланцюга поставок.

4. Вплив на середовище. Багато галузей мають вплив на оточуюче середовище, проте продовольча галузь має суттєвий вплив, пов'язаний з інтенсивним використанням водних, земельних та енергетичних ресурсів, створенню двоокису водню та відходів.

Ланцюги поставок продовольчих товарів еволюціонували роками під впливом сукупностей економічних, політичних, соціальних та технологічних факторів. Ранні ланцюги поставок були короткими,

локальними та відносно простими, якщо брати до уваги широту товарного ряду та кількість учасників ланцюга поставок. Сучасні ланцюги поставок продовольчих товарів, з іншого боку, є складними та глобальними, забезпечують широкий асортимент товарів, що постійно змінюється у відповідності до бажань та потреб споживачів.

Зміни у галузі продовольчих товарів мали серйозний вплив на споживачів: економія масштабу дозволила знизити собівартість продукції, стандарти якості підвищили безпечність продовольчих товарів, новітні технології дозволили зберігати товари довше, забезпечивши більшу гнучкість ланцюгам поставок. Розвиток інформаційних технологій став основою розробки ефективних інструментів контролю матеріального потоку по всіх ланках ланцюга, зробив можливою повну реструктуризацію деяких ланцюгів постачання, зорієнтувавши їх на інтернет-технології. Більш того, ширина асортименту продовольчих товарів постійно збільшувалася. За даними McKensey, кількість видів таких продуктивних груп, як пластівці, кондитерські вироби, фасовані напої та хлібобулочні вироби зростала на 25% щорічно у проміжку 2004-2006 роки на ринку північної Америки [1]. Загальний асортимент деяких продовольчих магазинів досяг 100 тис. одиниць. В.М. Кокс та Р. Альм вказують на зростання асортименту середньостатистичного супермаркету у США з 14,145 тис. товарів у 1980 році до 49,225 тис. у 1999 р. [2].

Такі зміни були б неможливі без вирішення нових проблем, що постали перед галуззю, які, в свою чергу, були вирішені завдяки новаціям у технологіях зберігання, обробки, транспортування та продажу. Питання стійкості, безпечності, гнучкості та ефективності стоять перед торговельними підприємствами як України, так і світу. Еволюція ланцюгів поставок протікала з різною швидкістю та мала свої особливості у різних країнах світу відповідно до багатьох факторів: рівня доходів, урбанізації, продовольчих ресурсів, діючої інфраструктури та торговельної політики. Проте загальні тренди схильні до уніфікації особливостей ланцюгів поставок, країни, що розвиваються, все більше повторюють шлях розвинених країн [3].

Глобальні тренди продовольчої галузі можна прослідкувати по індексу FAO, що будується на основі середньозважених світових цін на 6 основних груп продовольчих товарів, який демонструє сталий зріст показнику на протязі останніх 6 років. Загальний тренд на зростання пов'язують зі підвищенням попиту на продовольчі товари з боку країн Азії, зростанням цін на енергоносії, політичними діями деяких країн (наприклад, пов'язані з підтримкою), загальною втратою споживчої та інвестиційної впевненості після фінансової кризи 2008 року.

Іншою суттєвою глобальною особливістю продовольчих ланцюгів поставок стало зростання масштабів та впливу компаній, у першу чергу в роздрібній торгівлі. Ефективність у таких ланцюгах поставок є ключовою характеристикою раціональної операційної діяльності.

Так, Д.А. Іванов визначає такі основні напрями підвищення ефективності ланцюга поставок:

1. Збільшення кількості замовлень і підвищення стабільності рівня попиту.
2. Зниження рівня страхових запасів.
3. Зниження ризиків і підвищення надійності планів і поставок.
4. Скорочення частини витрат на маркетинг і логістику за рахунок ліквідації бізнес-процесів, пов'язаних з невизначеністю у закупках та складуванні.
5. Зниження накладних і трансакційних витрат [4].

До джерел підвищення економічної ефективності ланцюгів поставок продовольчих товарів відносять:

1. Підвищення точності планування за рахунок єдиних інформаційних каналів, синхронізації бізнес-процесів, спільного прогнозування попиту, скорочення часу виводу нових товарів на ринок.
2. Підвищення якості оперативного управління за рахунок неперервного моніторингу усього ланцюга поставок, своєчасного реєстрування відхилень і порушень в ланцюзі поставок.
3. Скорочення частини витрат на маркетинг і логістику за рахунок ліквідації бізнес-процесів, пов'язаних з невизначеністю у закупках та складуванні.

Загалом, прийнято виділяти 2 групи показників: кількісні та якісні, показники наведено у таблиці 1. Усі приведені показники мають особливу актуальність і важливість у разі організації матеріального потоку продовольчих товарів.

Таблиця 1

Класифікація показників продуктивності ланцюгів поставок на кількісні та якісні

Кількісні показники	Якісні показники
Точність поставок	Рівень сервісу
Строки поставок	Об'єм продажу
Використані потужності	Швидкість реакції
Тривалість виробничого циклу	Конкурентоспроможність
Логістичні витрати	Частка ринку
Рівень запасів	Прозорість
Надійність поставок	Якість
Вартість бізнесу	Гнучкість

Саме організація процесу руху матеріальних та супутніх їм фінансових та інформаційних потоків є базисом формування ланцюгів поставок. Оптимізація процесів в ланцюгах поставок є загально визнаним джерелом підвищення їх ефективності [5].

Зазвичай під процесом розуміють хід дій їх вплив та розвиток. Процес описує змістовну і логічну послідовність функцій, необхідних для створення об'єкту в окремому специфічному стані. Процес має вхідні та вихідні параметри. Ні один з процесів не існує автономно – процеси взаємопов'язані з іншими паралельними, наступними та попередніми процесами.

Оптимізація процесів полягає у знаходженні їх найкращого стану чи сукупності станів. Критеріями оптимізації процесів є такі показники, як витрати, обсяг продажів, рівень сервісу, якість, гнучкість, швидкість реакції, оборотні кошти, рівень запасів та багато інших. Процеси характеризуються результативністю та ефективністю. Результативність являє собою досягнення процесом поставленої мети, ефективність – виконання процесу з мінімальними вико-

ристаними ресурсами. Таким чином, оптимальний процес є одночасно і результативним, і ефективним.

Д.А. Іванов вказує 9 основних критеріїв, що характеризують оптимальні процеси: ефективність, результативність, керованість, детермінованість, гнучкість, атомарність, стійкість, документованість, потенціал оптимізації [4].

Основними резервами оптимізації процесів в ланцюгах поставок є:

1. Конфігурування процесів (незадоволення потреб ринку, задовгий час реакції, складність процесів, їх ізольованість або локальність).
2. Планування процесів (недостатня потужність процесу, задовгий час реакції, високий рівень запасів).
3. Оперативне управління процесами (неструктурованість замовлень, висока частка помилок в управлінні процесами, високі трати на їх виправлення).
4. Реалізація процесів (різний рівень кваліфікації співробітників, недотримання документації при виконанні процесу, неоднозначність оцінки результатів).

Оптимізація процесів у ланцюгах поставок продовольчих товарів тісно пов'язана з їх особливостями. Сучасний ринок продовольчих товарів має низку особливостей, які виділяють його серед інших споживчих ринків і вказують на особливо важливу його функцію в житті суспільства:

1. Основну масу товарів, що реалізуються, в рамках ринку продуктів харчування складають товари першої необхідності, призначені для задоволення фізіологічних потреб людини. Сучасні економічні теорії «потребу в харчуванні» визнають однією з базових потреб, що формує базис ієрархії цінностей людини. Предмети розкоші і престижу на ринку продовольчих товарів представлені в значно меншому обсязі, ніж на ринку непродовольчих товарів.

2. Для продовольчого ринку характерні відносно гарантований попит на представлену на ньому продукцію, що обумовлено його здатністю задовольняти первинні потреби населення, і пов'язана з цим відносна рівномірність реалізації продовольчих товарів в часі.

3. На виробництво сільськогосподарської сировини, отримання продуктів її переробки і на роздрібні продажі впливає фактор сезонності. З поліпшенням матеріально-технічної бази створюються умови для згладжування нерівномірності внутрішньорічної динаміки реалізації продуктів харчування. У той же час повна ліквідація сезонних коливань в торгівлі продовольчими товарами неможлива. Це обумовлено рядом обставин, у тому числі технічного і економічного порядку. Незважаючи на досягнення в області переробки і консервування сезонних швидкопсувних продуктів, тривале їх зберігання супроводжується зміною споживчих властивостей, погіршенням якості. Все це призводить до додаткових товарних втрат і збільшенню витрат обігу. З іншого боку, потреба людей у продуктах харчування протягом року не є сталою.

4. Пропозиція більшості видів продуктів харчування, особливо рослинного походження, залежить від природно-кліматичних умов, що нехарактерно для більшої частини непродовольчих товарів. Це означає, що без спеціальних технічних засобів пропозиція, наприклад, великого обсягу місцевих фруктів та овочів взимку є неможливою.

5. Попит і пропозиція на ринку продовольчих товарів більш ніж на інших ринках обумовлено товарознавчою характеристикою продуктів, соціальними звичками, традиціями та культурою споживання. Серед усіх споживчих звичок найбільш консерватив-

на звичка до споживання певних продуктів харчування. Ніякі інші споживчі товари не залишаються в настільки незмінному вигляді у своїй структурі, як основні продукти харчування. Вплив моди на придбання продуктів харчування значно менший, ніж на придбання товарів на інших споживчих ринках. Важливим є те, що успіх торговельної діяльності багато в чому залежить від точності передбачення уподобань місцевого населення.

6. Багато продовольчих товарів потребують спеціальних умов транспортування та зберігання, при цьому такі товари не обов'язково є швидкокопсувними [6].

7. Інша специфіка продовольчих товарів полягає у тому, що вони в значній своїй масі є швидкокопсувними. Практично всі продукти харчування мають термін придатності. Тому, не реалізувавши продукт в потрібний термін, підприємство може понести збитки. Завдяки обмеженому життєвому циклу продовольчих товарів найдосконаліші та ефективні технології товароруку застосовуються саме в рамках продовольчого ринку. Обмеження терміну придатності викликає появу нових способів просування, є стимулом до підвищення ефективності ланцюгів поставок.

8. На відміну від більшості непродовольчих товарів розширення попиту на продовольство має досить чітко окреслені межі, пов'язані з фізіологічними межами насичення потреб людини. Об'єм споживання продовольчих товарів обмежений, причому не стільки нормативами раціонального харчування, скільки фізіологічними можливостями людини споживати харчові продукти. І навпаки, обсяг споживання непродовольчих товарів обмежується лише грошовими коштами, що є у розпорядженні індивіду, і системою його цінностей.

9. Товари, що пропонуються на продовольчому ринку, максимально наближені до споживача – як у часі, так і в просторі. Продукти харчування через особливості їх споживання продаються більшу частину доби або цілодобово на відміну від товарів інших ринків, як правило, більш віддалених від місць споживання і що реалізуються у більш короткий, фіксований час доби [7].

10. Продовольчий ринок є не тільки економічною, але й політичною категорією, тому що являє собою галузь національного господарства, що відповідає за продовольчу безпеку країни, тобто за самозабезпеченість країни продовольчими ресурсами або її залежність в забезпеченні такими ресурсами від інших країн.

11. Завдяки значній важливості продуктів харчування для людини і щоденному їх споживанню продовольчі товари належать до найбільш оборотних товарів, продаж яких забезпечує дуже швидке повернення інвестицій. Саме ця особливість ринку продуктів харчування визначає поточну кон'юнктуру в сфері роздрібної торгівлі, коли великі торгові мережі намагаються встановити якнайшвидший контроль за високоприбутковим продовольчим ринком. Висока оборотність обумовлена високою конкуренцією в рамках окремо взятого регіону і великою кількістю покупців.

12. У найближче десятиліття основною рушійною силою споживчого ринку залишаться продуктові мережі. Відповідно, найважливішою конкурентною перевагою мереж буде вартість продуктів харчування для покупця. Також важливою складовою конкуренції на продовольчому ринку буде широта асортименту продуктів харчування.

13. Аспект харчової безпеки. Якість продовольчих товарів здатна суттєво впливати на здоров'я людини, тому дуже велика увага у всьому світі приділяється принципу «відстежуваності» такого товару та забезпеченню його споживчої безпеки. Цей аспект наразі вважається найбільш суттєвим в теорії управління ланцюгами поставок продовольчих товарів і є об'єктом останніх наукових напрацювань у цій сфері [8].

Висновки з проведеного дослідження. Приведені вище особливості продовольчого ринку дозволяють визначити, які вимоги ці особливості висувають до ефективності руху товару в системі поставок і сформулювати вимоги до загальної структури ланцюгів поставок продовольчих товарів. Сформульовані та систематизовані особливості цих ланцюгів поставок дозволяють формувати вимоги до організації продовольчого ланцюга поставок в роздрібній торгівлі, аналізувати існуючі типи ланцюгів поставок на ступінь їх відповідності цілям та завданням роздрібної торгівлі. З іншого боку, будь-яка роздрібна торговельна організація користується послугами декількох ланцюгів поставок, і вибір способу розподілу продуктів харчування залежить насамперед від того, якого роду продовольчі товари рухаються по ланцюгу. Розробка всеохоплюючої системи показників ефективності, яка б відповідала усім виділеним особливостям, є перспективним і нагальним завданням для подальших наукових розробок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Heck S., Rogers M., Carroll P. Resource Revolution: How to Capture the Biggest Business Opportunity in a Century. – New Harvest, 2014. – 272 p.
2. Cox W. M., Alm R. The right stuff: America's move to mass customization // Annual Report. – 1998. – С. 3-26. – Mode of access: <http://www.dallasfed.org/assets/documents/fed/annual/1999/ar98.pdf> – Last access: 2014. – Title from the screen.
3. Frazão E., Meade B., Regmi A. Converging patterns in global food consumption and food delivery systems // Amber Waves. – 2008. – Т. 6. – № 1. – С. 22-29.
4. Иванов Д.А. Управление цепями поставок / Д.А. Иванов – СПб.: Издательство Политехнического университета, 2009. – 660 с.
5. Mula J., Peidro D., Poler R. Optimization Models for Supply Chain Production Planning Under Fuzziness // Supply Chain Management Under Fuzziness. – Springer Berlin Heidelberg, 2014. – С. 397-422.
6. Aung M. M., Chang Y. S. Temperature management for the quality assurance of a perishable food supply chain // Food Control. – 2014. – Т. 40. – С. 198-207.
7. Valin H. et al. The future of food demand: understanding differences in global economic models // Agricultural Economics. – 2014. – Т. 45. – № 1. – С. 51-67.
8. Dabbene F., Gay P., Tortia c. Traceability issues in food supply chain management: a review // Biosystems Engineering. – 2014. – Т. 120. – С. 65-80.